

УДК 94

А.А. Криськов, д-р. істор. наук, доц., С.А. Криськова

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

СЕПАРАТИСТСЬКИЙ РУХ НА СХОДІ УКРАЇНИ У 1990-ТІ РОКИ

A.Kryskov, Dr., Assoc. Prof., S.Kryskova

SEPARATIST MOVEMENT IN EASTERN UKRAINE IN THE 1990s

Чимало зусиль приклали рупори пропаганди РФ для того, щоб громадяни України, оцінюючи драматичні події, що розгорнулися навесні 2014 р. у Криму та на Донбасі та тривають досі, вбачали в них безпосередні наслідки революційних подій осені 2013 р. Навіть сьогодні, на сьомому році російсько-української гібридної війни, мало уваги приділяється розгляду та аналізу ідей про нібито винятковість Донбасу та Криму, що їх продукували певні структури ще до появи у Кримській АР «зелених чоловічків» та початку збройної фази протистояння на Донбасі. Проте чимало з них коріняться у публічному дискурсі 1990-х років. Переважно вони стали реакцією антиукраїнських сил на розпад СРСР, намаганням пояснити пострадянське становище цих територій у складі України, демонструванням лояльності місцевого населення до Росії навіть після розпаду СРСР. Після 2014 р. і по сьогодні, після певної модернізації, ці ідеї слугують ідеологічною аргументацією для ватажків псевдореспублік.

Першою формальною організацією, котра просувала подібні ідеї, стало «Интердвижение Донбасса», що виникло восени 1990 р. у Донецьку як відповідь на створення Народного Руху України. Саме тоді вперше з'явився червоно-синьо-чорний прапор, нині символ донецьких сепаратистів. Його очолив журналіст Д. Корнілов. Організація виступала проти виходу України зі складу СРСР, її учасники вже тоді почали обговорення можливості відокремлення Донбасу за прецедентом Донецько-Криворізької республіки (1918-1919 рр.). Ідеологія «Интердвижения Донбасса» базувалася на засадах тези більшовика С. Васильченка про пріоритет економічних обставин при формуванні самодостатнього етносу радянських республік над історичними та культурними.

Аналогічну структуру під назвою «Народное движение Луганщины» у 1990 р. було створено у Луганську на чолі з В. Чекером. Організація пропагувала автономію Луганської області (В. Чекер заявляв, що область залишиться у складі України лише у випадку укладення нового союзного договору; якщо ж Україна відмовиться від «нового союзу», - то область має стати частиною РФ) і користувалася підтримкою політико-економічної групи Тихонова-Сфремова.

У 1991 р. було створено рух «Демократический Донбасс», члени якого закликали створити власні збройні сили і провести асамблею щодо виходу Донецької і Луганської областей зі складу України та створення «республіки Малоросія».

26 жовтня 1991 р. у Донецьку відбувся з'їзд депутатів Рад південно-східних областей (термін вперше було використано саме тоді). Темою стало обговорення федеративного устрою України. 24 листопада 1991 р. в Донецьку започатковано «Движение возрождения Донбасса», яке очолив О. Базилюк (у 1995-1998 рр. був членом Ради співвітчизників при Держдумі РФ). У травні 1992 р. він ініціював «Всеукраинский гражданский конгресс», який об'єднав антиукраїнські сили (головував на ньому

М. Азаров). Нова організація заявила про вихід на всеукраїнський рівень, її очолили О. Базилук, Д. Корнілов та отаман донських козаків Луганська В. Карабулін.

У 1993 р. на Донеччині відбувся страйк шахтарів, де крім економічних вимог було заявлено про вимогу надання Донбасу автономії – «червоні директори» вимагали для себе особливого статусу. У 1994 р. за рішеннями Донецької та Луганської облрад було проведено референдум про федералізацію України. Позитивно висловилися за федеративний статус 79,69% учасників референдуму в Донецькій області та 90,38% – у Луганській. Саме цей рік самі сепаратисти вважають датою народження свого руху. Цього ж року «Всеукраїнський гражданский конгресс» було перетворено на «Славянскую партию», метою діяльності якої було об'єднання України, РФ та Білорусі у єдину державу. Фактично, партія оголосила себе слов'янофільською під егідою Росії. Першочерговими задачами партія вважала введення інституту подвійного громадянства, закріплення державного статусу російської мови в Україні, федералізація України і зміцнення зв'язків із РФ. Хоча вже у грудні 1999 р. партійне інтернет-видання «Братья-славяне» опублікувало нові завдання партії, до яких, крім згаданих, було віднесено «створення проросійської партії для повернення втраченого Росією впливу на Україні». Для цього, крім федералізації, необхідно було створити автономії «на всіх землях, завойованих Росією. До них відносяться Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька, Дніпропетровська, Харківська, Луганська, Донецька області. Необхідно останні дві об'єднати в автономну республіку Донбас».

З 1995 р. делегація від «Славянской партии» стала учасником «Съезда соотечественников» у Москві і стала об'єктом предметного зацікавлення з боку депутата Держдуми РФ К. Затуліна: вже 18 серпня 1995 р. члени партії протестували проти згортання діяльності концерну ОРТ в Україні. Цього ж року до її складу ввійшла «Республиканская партия Крыма» на чолі з С. Цековим, який на той момент був головою Верховної Ради АР Крим.

Серед акцій «Славянской партии» можна згадати участь у поглибленні церковного розколу: саме за наполяганням цієї партії Собор РПЦ відлучив від церкви митрополита Київського Філарета. У 1999 р. навколо партії виник скандал щодо причетності до вербування в Україні найманців до Югославії для війни на боці сербів. Долучилася партія і до оголошення фашистами тих політиків і окремих громадян, які не поділяли її цінностей: 31 жовтня 2003 р. у Донецьку з'явилися бігборди зі свастикою, які мали дискредитувати лідера партії «Наша Україна». Згодом О. Базилук визнав причетність партії до цієї провокації.

У 1996 р. на базі «Славянской партии» було створено «Конгресс русских общин Украины», широка мережа якого пропагувала тези про жахливі переслідування росіян у колишніх радянських республіках, дискримінацію та утиски, водночас поширюючи віру в абсолютну підтримку будь-якої деструктивної діяльності «дискримінованих» з боку РФ. Очевидно, що без суттєвої підтримки, в першу чергу політичної та фінансово-організаційної, з боку контрольованих РФ як державних, так і недержавних, інституцій, така активність партії не була б можливою.